నివేదించదగినది

భారత సుప్రీం కోర్టులో

సివిల్ అప్పిలేట్ అధికార పరిధి

సివిల్ అప్పీల్ నెం. 1615 /2023

(@ ఎస్ ఎల్ పి (సి) నెం. 737/ 2018)

యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా ద్వారా

భూసేకరణ కలెక్టర్

...అప్పీలెంట్(లు)

వర్సెస్

రాజేష్ కుమార్ మరియు ఇతరులు.

...ప్రతివాది(లు)

తీర్పు

MR షా, న్యాయమూర్తి.

1. ఢిల్లీ హైకోర్టు, న్యూఢిల్లీ వారు రిట్ పిటిషన్ (సి) నెం. 9269/2014 లో భూసేకరణ చట్టం, 1894 (ఇకపై "చట్టం, 1894"గా సూచించారు) క్రింద ప్రశ్నార్థకమైన భూమికి సంబంధించి భూ సేకరణ సెక్షన్ 24(2) ద్వారా రద్దు అయినట్లు బావించబడి భూసేకరణ లో న్యాయమైన పరిహారం మరియు పారదర్శకత హక్కు, పునరావాసం మరియు పునరావాస చట్టం, 2013 (ఇకపై "చట్టం, 2013"గా సూచిస్తారు), ద్వారా హైకోర్టు అనుమతించిన ఆక్షేపిత తీర్పు మరియు ఉత్తర్వుపై భూ సేకరణ కలెక్టర్, న్యూఢిల్లీ ద్వారా యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా వారు అసంతృప్తి చెందడం వల్ల ప్రస్తుత అప్పీల్‌ను దాఖలు చేశారు.

2. హైకోర్టు ఆమోదించిన నిర్దోషిత తీర్పు మరియు ఉత్తర్వును బట్టి, హైకోర్టులో అప్పీలుదారు తరపు ప్రత్యేక కేసుగా తెలుస్తోంది, ని స్వాధీనం చేసుకున్నట్లు. పారా (సి)లో హైకోర్టులో ఉన్న రిట్ పిటిషన్‌లో కూడా, అసలు రిట్ పిటిషనర్ 22.09.1997 తేదీ న వ్యవసాయ భూమి (ప్రశ్నార్థకమైన భూమి) స్వాధీనం చేసుకున్నట్లు అంగీకరించారు. పైన పేర్కొన్నవి ఉన్నప్పటికీ మరియు పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ మరియు మరొకరు వర్సెస్. హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి మరియు ఇతరులు., (2014) 3 SCC 183 మరియు పరిహారం చెల్లించలేదనే కారణంతో అనే కారణంతో, విషయంలో ఈ కోర్టు నిర్ణయంపై ఆధారపడినప్పటికీ. సెక్షన్ 24(2) చట్టం, 2013 క్రింద ప్రశ్నార్థకమైన భూమికి సంబంధించి స్వాధీనాన్ని రద్దు చేసినట్లుగా పరిగణించబడుతుందని హైకోర్టు ప్రకటించింది.

2.1 పూణే మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ మరియు మరొకరు (సుప్రా) విషయంలో ఈ కోర్టు నిర్ణయం., ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ వర్సెస్ మనోహర్‌లాల్ మరియు ఇతరులు., (2020) 8 SCC 129 కేసులో ఈ కోర్టు రాజ్యాంగ ధర్మాసనం ద్వారా రద్దు చేయబడింది. 365 మరియు 366 పేరాల్లో, ఈ కోర్టు రాజ్యాంగ ధర్మాసనం ఈ క్రింది విధంగా గమనించి, నిర్వహించింది:-

"365. ఫలితంగా, పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్‌లో నిర్ణయం తీసుకోబడిన . [పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్. v. హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి , (2014) 3 SCC 183] అన్ని ఇతర నిర్ణయాలను ఇందుమూలంగా రద్దు చేయబడింది . శ్రీ బాలాజీ నగర్ రెసిడెన్షియల్ Assn లో నిర్ణయం . [శ్రీ బాలాజీ నగర్ రెసిడెన్షియల్ Assn. v. స్టేట్ ఆఫ్ తమిళనాడు ., (2015) 3 SCC 353] మంచి చట్టాన్ని నిర్దేశిస్తోందని చెప్పలేము, మరియు అదే అనుసరించే ఇతర నిర్ణయాలు కూడా రద్దు చేయబడ్డాయి. ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ v. శైలేంద్రలో[(2018) 3 SCC 412], సెక్షన్ 24(2) కి సంబంధించిన నిబంధనకు సంబంధించిన అంశం మరియు "లేదా"ని "లేదా" లేక "మరియు" అని చదవాలా వద్దా అనేది పరిశీలన కోసం ఉంచబడలేదు. కాబట్టి, ప్రస్తుత తీర్పులోని చర్చల నేపథ్యంలో ఆ నిర్ణయం కూడా విజయం సాధించదు.

366. పైన పేర్కొన్న చర్చను దృష్టిలో ఉంచుకుని, మేము ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సమాధానమిస్తాము:

366.1. సెక్షన్ 24(1)(a) లోని నిబంధనల ప్రకారం , 2013 చట్టం ప్రారంభమైన తేదీ 1-1-2014 నాటికి అవార్డు ఇవ్వబడకపోతే, విచారణలో ఎటువంటి జాప్యం ఉండదు. 2013 చట్టంలోని నిబంధనల ప్రకారం పరిహారం నిర్ణయించాలి.

366.2. కోర్టు మధ్యంతర ఉత్తర్వుల ద్వారా అమలు లో నున్న సమయమును మినహాయించి ఐదేళ్ల విండో వ్యవధిలో అవార్డు ఆమోదించబడినట్లయితే, 1894 చట్టం ప్రకారం 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(1)(బి) ప్రకారం రద్దు చేయబడనట్లు గానే భూ స్వాదీన కార్యకలాపాలు కొనసాగుతాయి.

366.3. స్వాధీనం మరియు నష్ట పరిహారం మధ్య సెక్షన్ 24(2) లో ఉపయోగించిన "లేదా" అనే పదాన్ని "నార్" లేక "మరియు" అని చదవాలి. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూసేకరణ ప్రక్రియ రద్దు అయినట్లు భావించాలి. ఈ చట్టం ప్రారంభానికి ముందు ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం అధికారులు నిష్క్రియాత్మకంగా వ్యవహరించడం వల్ల, భూమి స్వాధీనం తీసుకోలేదు లేదా పరిహారం చెల్లించలేదు. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, స్వాధీనం చేసుకున్న సందర్భంలో, నష్టపరిహారం చెల్లించకపోతే ఎటువంటి లోపము లేదు. అదేవిధంగా నష్టపరిహారం చెల్లించినా, స్వాధీనం చేసుకోకపోయినా లోపమే లేదు.

366.4. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) లోని ప్రధాన భాగంలో "చెల్లింపు" అనే వ్యక్తీకరణ కోర్టులో పరిహారం జమ కలిగి ఉండదు. జమ చేయని పరిణామం సెక్షన్ 24(2) కి సంబంధించిన నిబంధనలో అందించబడింది, ఒకవేళ అది మెజారిటీ భూ

స్వాధీనమునకు సంబంధించి జమ చేయకపోతే, సెక్షన్ 4 ప్రకారం భూ సేకరణ కోసం ప్రకటన తేదీ నాటికి లబ్ధిదారులందరూ (భూ యజమానులు) 1894 చట్టం 2013 చట్టంలోని నిబంధనలకు అనుగుణంగా పరిహారం పొందేందుకు అర్హులు. భూసేకరణ చట్టం, 1894 లోని సెక్షన్ 31 ప్రకారం బాధ్యత నెరవేరకపోతే, సెక్షన్ 34 ప్రకారం వడ్డీపేర్కొన్న చట్టం మంజూరు చేయవచ్చు. నష్టపరిహారం (కోర్టులో) జమ చేయకపోవడం వల్ల భూసేకరణ ప్రక్రియలో జాప్యం జరగదు. ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం పాటు ఉన్న మెజారిటీ భూ స్వాధీనమునకు సంబంధించి జమ చేయని పక్షంలో, 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 4 ప్రకారం భూసేకరణ ప్రకటన తేదీ నాటికి 2013 చట్టం ప్రకారం "భూ యజమానులకు" పరిహారం చెల్లించాలి.

366.5. ఒక వ్యక్తి 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 31(1) కింద అందించిన నష్టపరిహారాన్ని చెల్లించినట్లు అయితే , సెక్షన్ 24(2) కింద చెల్లించనందున లేదా జమ చేయకపోవడం వల్ల భూ స్వాధీనం రద్దు అయిపోయిందని అభ్యర్థన చేయడానికి అతనికి అనుమతి లేదు. కోర్టులో పరిహారం, సెక్షన్ 31(1) ప్రకారం మొత్తాన్ని ఇవ్వడం ద్వారా చెల్లించాల్సిన బాధ్యత పూర్తవుతుంది . నష్ట పరిహారం స్వీకరించడానికి నిరాకరించిన లేదా అధిక పరిహారం కోసం కోరిన భూ యజమానులు, 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూస్వాధీన ప్రక్రియ ముగిసిందని క్లెయిమ్ చేయలేరు.

366.6. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) లోని నిబంధనను సెక్షన్ 24 (1)(బి) లో భాగంగా కాకుండా సెక్షన్ 24(2)లో భాగంగా పరిగణించాలి .

366.7. 1894 చట్టం ప్రకారం స్వాధీనం చేసుకునే విధానం మరియు సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం మరణ విచారణ నివేదిక/మెమోరాండం వ్రాయడం ద్వారా పరిగణించబడుతుంది. 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 16 ప్రకారం స్వాధీనం చేసుకోవడంపై అవార్డు ఆమోదించబడిన తర్వాత , రాష్ట్రంలోని భూమికి 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) కింద ఎలాంటి ఉపసంహరణ అందించబడదు, ఎందుకంటే ఒకసారి స్వాధీనం చేసుకున్న తర్వాత సెక్షన్ 24 కింద ఎటువంటి లోపం ఉండదు.

366.8. 2013 చట్టం అమల్లోకి రాకముందే ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం పాటు భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవడంలో మరియు పరిహారం చెల్లించడంలో అధికారులు విఫలమైతే, విచారణలో రద్దు అయినది భావించే సెక్షన్ 24(2)లోని నిబంధనలు వర్తిస్తాయి . తేదీ1-1-2014 నాటికి సంబంధిత అధికారం వద్ద కొనుగోలు పెండింగ్‌లో ఉంది. ఐదేళ్ల గణనలో కోర్టు జారీ చేసిన మధ్యంతర ఉత్తర్వుల జీవనాధార కాలాన్ని మినహాయించాలి.

366.9. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) భూసేకరణ యొక్క ముగించబడిన ప్రక్రియల చట్టబద్ధతను ప్రశ్నించడానికి కొత్త చర్యకు దారితీయదు. 2013 చట్టం అమలు తేదీ అంటే 1-1-2014 లో పెండింగ్‌లో ఉన్న కార్యకలాపాలకు సెక్షన్ 24 వర్తిస్తుంది. ఇది పాతబడిన మరియు గడువుతీరిన అభ్యర్థనలను పునరుద్ధరించదు మరియు ముగిసిన

కార్యకలాపాలను తిరిగి తెరవదు లేదా విచారణను తిరిగి తెరవడానికి స్వాధీనం చేసుకునే విధానం యొక్క చట్టబద్ధతను ప్రశ్నించడానికి లేదా స్వాధీనాన్ని చెల్లుబాటు చేయకుండా కోర్టుకు బదులుగా ట్రెజరీలో పరిహారం జమ చేసే విధానాన్ని ప్రశ్నించడానికి భూ యజమానులను అనుమతించదు.

3. ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ (సుప్రా) విషయంలో ఈ కోర్టు నిర్దేశించిన చట్టాన్ని వర్తింపజేయడం మరియు మరింత ముఖ్యంగా, అసలు రిట్ పిటిషనర్ కూడా ప్రశ్నార్థకమైన భూమిని 22.09.1997 తేదీన స్వాధీనం చేసుకున్నట్లు అంగీకరించినప్పుడు చట్టం, 2013 లోని సెక్షన్ 24(2) క్రింద ఎటువంటి రద్దు ఉండకూడదు. ఈ పరిస్థితులలో, హైకోర్టు అనుమతించిన ఆక్షేపిత తీర్పు మరియు ఉత్తర్వు నిలకడలేనిది మరియు దానిని రద్దు చేసి త్రోసివేయడానికి అర్హమైనది మరియు తదనుగుణంగా రద్దు చేయబడి త్రోసివేయబడ్డది. ప్రశ్నార్థకమైన భూమికి సంబంధించి స్వాధీనానికి సంబంధించి ఎటువంటి జాప్యం ఉండకూడదు. హైకోర్టులో ప్రస్తుత రిట్ పిటిషన్ కొట్టివేయబడింది.

తదనుగుణంగా ప్రస్తుత అప్పీల్ అనుమతించబడుతుంది. ఖర్చులు లేవు.

పెండింగ్‌లో ఉన్న దరఖాస్తు ఏదైనా ఉంటే, అది కూడా పరిష్కరించబడుతుంది.

..... న్యాయమూర్తి.

[MR షా]

..... న్యాయమూర్తి.

[మనోజ్ మిశ్ర]

న్యూఢిల్లీ;

మార్చి 13, 2023.